

Działalność Śląskiego Towarzystwa Ornitologicznego w latach 2014–2020

Activity of the Silesian Ornithological Society in the years 2014–2020

Doniesienie dotyczy działań, jakie podjęło Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne (ŚTO) od grudnia 2013 r. do grudnia 2020 r., to jest w okresie nieujętych w poprzednich sprawozdaniach (Zarzycki i in. 2012, Frankiewicz i in. 2013). W tym czasie w Stowarzyszeniu trzykrotnie nastąpiły zmiany władz (składu Zarządu i Komisji Rewizyjnej). Systematycznie zwiększała się liczba członków zwyczajnych, która na koniec 2020 r. wynosiła 210 osób. Stowarzyszenie posiadało również dwóch członków honorowych. Tytuły te nadano w 2015 r. prof. Andrzejowi Dyrzczowi i prof. Ludwikowi Tomiałowiczowi.

Akcje terenowe

W latach 2014–2020 ŚTO prowadziło lub współuczestniczyło w wielu akcjach liczeń ptaków, ukierunkowanych na poznanie liczebności konkretnych gatunków lub grup gatunków w Śląskim Regionie Ornitologicznym (ŚRO) (Wuczyński i Kołodziejczyk 2013). Niektóre z akcji rozpoczęto jeszcze w latach 2012–2013 i kontynuowano w kolejnych. We wszystkich akcjach brało udział ponad 200 wolontariuszy, zarówno członków ŚTO jak i obserwatorów niezrzeszonych. Wyniki

liczeń zbierano na specjalnie przygotowanych formularzach i/lub w regionalnej Kartotece Awifauny Śląska (KAŚ). Poniżej przedstawiono listę akcji (w nawiasie lata prowadzenia obserwacji oraz źródło w przypadku publikacji wyników):

- liczenia stanowisk lęgowych brzegówki i żołą pod nazwą „Ptaki piaszkowni” (2012–2014),
- liczenia kolonii lęgowych gawrona (2013–2014) (Jerzak i in. 2017),
- wyszukiwanie stanowisk lęgowych dzięcioła białoszyjnego we Wrocławiu (2013–2014),
- liczenia rzadkich gatunków lęgowych m.in. kormorana, hełmiatki, zausznika, gęsiówki egipskiej, łabędzia krzykliwego (2013–2015),
- współudział w VII Międzynarodowym Spisie Bociana Białego – koordynacja liczeń w woj. dolnośląskim (2014) (Sztwiertnia i in. 2018),
- całoroczne liczenia łabędzia krzykliwego i czarnodziobego (2014),
- liczenia puchacza – inwentaryzacja wybranych siedlisk gatunku (2014–2016),
- liczenia ptaków lęgowych rzek m.in. nurogęsi, brzegówki (2015–2017),

- liczenia średnio licznych gatunków lęgowych na losowych powierzchniach II rzędu 2x2 km (2015–2020),
- liczenie lęgowych kaczek (2018–2019) (Beuch 2019).

Ponadto, corocznie prowadzone są liczenia zimujących gęsi oraz Zimowe Liczenia Ptaków Wodnych (obejmujące zarówno obiekty zgłoszone do Monitoringu Noclegowisk Gęsi i Monitoringu Zimujących Ptaków Wodnych odbywających się w ramach Monitoringu Ptaków Polski, jak i dodatkowe).

Kartoteka Awifauny Śląska

Regionalna kartoteka obserwacji ptaków (KAŚ) od 2013 r. działa jako baza internetowa (Zięba i Kołodziejczyk 2013), a w międzyczasie przeszła drobne, poprawiające funkcjonalność modernizacje. Do tej pory w KAŚ zarejestrowano 727 użytkowników, którzy wprowadzili łącznie ponad 170 tys. obserwacji ptaków.

Głównym celem reaktywacji KAŚ w wersji online było zbieranie danych do regionalnej monografii. Z perspektywy czasu można wymienić wiele innych korzyści takich jak wymiana informacji między ornitologami, udostępnienie narzędzia do planowania wyjazdów, czy poznanie stopnia zbadania poszczególnych obszarów i gmin wchodzących w skład ŚRO (wykrycie „białych plam”). W newralgicznym czasie, gdy jedyną alternatywną bazą obserwacji ptaków była Awibaza, powstanie KAŚ przyczyniło się do „uratowania” części obserwacji i podtrzymania aktywności wielu obserwatorów. Ważnym aspektem jest bieżące wykorzystywanie zebranych obserwacji do celów ochroniarskich, ale też

badania krajowych, np. wyznaczania powierzchni próbnych Monitoringu Ptaków Polski. Zgromadzone rekordy mogą być przekazane innym osobom na podstawie specjalnie sporządzonego i zaopiniowanego wniosku – w samym 2020 r. wpłynęło 13 takich wniosków. W oparciu o dane zgromadzone w KAŚ powstają artykuły naukowe, prace dyplomowe, prelekcje, prezentacje i postery.

Działania związane z ochroną ptaków i ich siedlisk

W minionych latach ŚTO podejmowało liczne interwencje przyrodnicze, wydawało opinie, uczestniczyło w konsultacjach dotyczących działań potencjalnie szkodliwych przyrodniczo, a także sygnowało listy i apele związane z ochroną przyrody.

Dzięki dofinansowaniu z Fundacji Górażdże – Aktywni w Regionie, w 2014 r. ŚTO przeprowadziło projekt pn. „Wyspy Doliny Nysy Kłodzkiej. Wypracowanie modelowego podejścia do ochrony ptaków gniazdujących na wyspach”, polegający na wycince zarośli na wyspie na Zb. Nyskim i przygotowaniu odpowiedniego siedliska dla lęgowych mew i rybitw. W tym samym roku, przy udziale własnych środków oraz sił członków i sympatyków ŚTO odkrzaczono wyspę na zb. Topola, która obecnie stanowi najbezpieczniejsze miejsce lęgów mew i rybitw w Dolinie Nysy Kłodzkiej (rok później ŚTO brało udział w konsultacjach dotyczących utworzenia tam nowych wysp) oraz wyspę na Zb. Mietkowskim, którą w sezonie 2014 zasiedliły 42 pary mewy czarnogłowej (dwa lata później dzięki staraniom ŚTO ustawiono tablice informu-

jące o zakazie wstępu na wyspy z koloniami ptaków).

We współpracy z Fundacją Ekorozwoju przeprowadzono akcję „Czynna ochrona pójdzki w krajobrazie rolniczym” w ramach projektu „Sieć przyjaciół drzew. Inicjatywy obywatelskie dla przyrody” (lata 2015–2016). W ramach akcji, na terenie gmin Prusice i Żmigród zamontowano 22 budki lęgowe dla pójdzki oraz przeprowadzono 10 spotkań edukacyjnych w szkołach. Fundacja Ekorozwoju była naszym partnerem również w projektach „Budki lęgowe dla ptaków we wrocławskich parkach i ogrodach” oraz „Budki dla jerzyków” (2016 r.), w ramach których zawieszono 500 budek dla dziuplaków oraz 700 budek dla jerzyków. W tym samym roku członkowie ŚTO montowali również budki lęgowe dla płomykówki w okolicach Wrocławia.

W 2016 r. dzięki zaangażowaniu członków Stowarzyszenia przeprowadzona została czynna ochrona gniazd błotniaka łąkowego w pow. jaworskim, poprzez grodzenia siatkami gniazd w celu ochrony przed zniszczeniem przez drapieżniki i maszyny rolnicze.

Jednym z pilniej śledzonych tematów, związanych z przyrodą Śląska, jest problem niezwykle cennych ornitologicznie wrocławskich pól irygacyjnych, wysychających po zaprzestaniu wylewania ścieków (co nastąpiło po uruchomieniu oczyszczalni ścieków „Janówek”). Nasz wniosek z 2013 r., dotyczący utworzenia na tym obszarze rezerwatu, został odrzucony ze względu na brak zgody właściciela terenu (gminy Wrocław). Członkowie Stowarzyszenia w 2014 r. brali udział we Wrocławskich Forach Miejskich, na których poruszany był m.in. temat za-

Fot. 1. Prace prowadzone w ramach projektu „Budki lęgowe dla ptaków we wrocławskich parkach i ogrodach” (fot. M. Pietkiewicz)

Photo 1. Work carried out within the „Nestboxes for birds in Wrocław parks and gardens” project

gospodarowania i przyszłości wrocławskich pól irygacyjnych. W 2015 r. ŚTO złożyło wniosek do Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia o przeznaczenie terenów po oczyszczalni ścieków Pola Irygacyjne Osobowice na tereny zielone z funkcją użytku ekologicznego oraz rezerwatu przyrody. Obecnie problemem pól irygacyjnych zajmuje się wywodząca się z grona członków ŚTO grupa zaangażowanych osób, której działania można śledzić na stronie <https://www.facebook.com/WroclawskiePolaIrygacyjne>.

W 2019 r. ŚTO było sygnatariuszem listu do Prezydenta Wrocławia, stworzonego wspólnie przez wrocławskich przyrodników, zrzeszonych w licznych organizacjach. W liście zawarto propozycję współpracy poprzez doradztwo w sprawach przyrodniczych, zwracano uwagę na istniejące problemy i zagrożenia dla wrocławskiej przyrody. W tym samym roku Stowarzyszenie podpisało apel w sprawie przeciwdziałania zmianom klimatu, przygotowany przez Młodzieżowy Strajk Klimatyczny.

Stowarzyszenie podejmowało interwencje w wielu sprawach dotyczących bezpośrednich zagrożeń dla ptaków, takich jak kolizje z obiektami antropogenicznymi (m.in. szybami nowego terminala Portu Lotniczego Wrocław) czy niszczenie siedlisk lęgowych i gniazd (m.in. żołą, brzegówki, jerzyka, czapli siwej) poprzez zgłoszenia do Regionalnych Dyrekcji Ochrony Środowiska. ŚTO wydawało również opinie i uwagi do projektów dotyczących zagospodarowania przestrzeni i użytkowania obszarów o potencjale przyrodniczym (m.in.

łąki w dolinach rzecznych, kopalnie kruszywa na zbiornikach zaporowych).

Działania edukacyjne

W latach 2014–2019 Stowarzyszenie organizowało lub brało udział w różnorodnych projektach edukacyjnych i konferencjach, z których najważniejsze opisano poniżej.

Dzięki dofinansowaniu otrzymanemu z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW) we Wrocławiu w latach 2017–2018 zrealizowano projekt edukacyjny „Poznajemy ptaki Wrocławia”, polegający na wycieczkach ornitologicznych do wrocławskich parków i lasów. Motywem przewodnim projektu była próba zachęcenia do obserwowania ptaków przez cały rok, nawet w okresie zimowym. Od grudnia 2017 r. do marca 2018 r. zrealizowano 12 wycieczek dla mieszkańców Wrocławia i okolic (łącznie 126 osób, uczestniczących również wielokrotnie), cieszących się ogromną popularnością.

Kolejnym projektem realizowanym z funduszy otrzymanych od WFOŚiGW we Wrocławiu były warsztaty z rozpoznawania ptaków oraz prowadzenia liczeń na przykładzie metodyk Monitoringu Pospolitych Ptaków Lęgowych (MPPL) i akcji liczeń gatunków średnio licznych na Śląsku („Kwadraty 2x2”). Warsztaty zrealizowano w 2017 r. w Centrum Edukacji Przyrodniczej w Lubinie w trzech turnusach: 21–23.04, 12–14.05, 9–11.06, a łącznie wzięło w nich udział 30 osób. Pod czujnym okiem prowadzących uczestnicy liczyli ptaki na powierzchniach monitoringowych położonych w okolicy Lubina, poszerzali swoją znajo-

mość rozpoznawania ptaków (zwłaszcza po głosach) oraz mieli okazję zapoznania się z wszelkimi aspektami metodyki liczeń (planowanie trasy przejścia, praca z mapami i formularzami terenowymi, analiza i interpretacja obserwacji).

Kontynuacją tego projektu były trzydniowe warsztaty pn. „Szkolenie z rozpoznawania ptaków wodno-błotnych”, zrealizowane w październiku 2017 r. przez Centrum Edukacji Przyrodniczej w Lubinie. Edukatorami w ramach projektu byli członkowie ŚTO. Zrealizowano trzy prelekcje na temat oznaczania ptaków, wypełniania formularza obserwacji w KAŚ i formularza wiadomości powrotnych w systemie Polring oraz dwa wyjazdy terenowe na zbiorniki wodne w ramach szkolenia praktycznego. W szkoleniu wzięło udział 15 uczestników.

ŚTO współpracowało ze Stowarzyszeniem Ekologicznym „Etna” w ramach projektu edukacyjnego „Skrzydłaci sublokatorzy” (lata 2015–2018) dotyczącego ochrony ptaków i nietoperzy zasiedlających budynki. Z kolei w ramach współpracy z Fundacją Ekorozwoju (projekt edukacyjny EkoCentrum Wrocław) członkowie ŚTO zorganizowali i przeprowadzili w latach 2018–2019 ciesząc się dużym zainteresowaniem (každorazowo powyżej 40 uczestników) otwarte wycieczki ornitologiczne.

Członkowie stowarzyszenia brali udział w konferencjach, szerząc wiedzę o ochronie i występowaniu ptaków w regionie, m.in. w 2017 r. w konferencji organizowanej przez RDOŚ i WFOŚiGW w Katowicach, poświęconej ochronie ptaków i nietoperzy w mieście, a w 2019 r. w konferencji „Zwierzęta Wrocławia” or-

ganizowanej przez Departament Prezydenta – Biuro Wrocław Bez Barrier, z wystąpieniem „Ptaki w mieście”.

W 2020 r. dzięki współpracy z Towarzystwem Herpetologicznym „Natrix” ŚTO uczestniczyło w projektowaniu przyrodniczych tablic edukacyjnych do Parku Szczytnickiego (w ramach projektu „Zagrożenia i ochrona ekosystemu dawnego koryta Odry we Wrocławiu – edukacja ekologiczna skierowana do młodzieży szkolnej i mieszkańców Wielkiej Wyspy we Wrocławiu”, finansowanego przez Fundację Santander).

Obóz obrączkarski Bukówka

Obóz ornitologiczny nad zb. Bukówka (gm. Lubawka) to miejsce corocznego obrączkowania ptaków migrujących jesienią przez Sudety Środkowe. Prace badawcze prowadzone są przez członków Stowarzyszenia od 2012 r. W ciągu dziewięciu sezonów badawczych zaobráczkowano ponad 23 tys. ptaków ze 111 gatunków. W 2014 r. Obóz Bukówka pod patronatem ŚTO został włączony do Krajowej Sieci Stacji Obrączkowania Ptaków (KSSOP), do której należą inne ważne obozy ornitologiczne w kraju. W 2016 r. wspólnie z organizatorami pozostałych obozów zrzeszonych w KSSOP, ŚTO stało się sygnatariuszem umowy o powstaniu naukowej sieci badawczej, co umożliwiła prowadzenie ujednoliconych metodycznych badań, zbieranie danych do wspólnej bazy oraz pozyskiwanie funduszy na dalszą działalność naukową.

Poza celami naukowymi obóz realizuje również zajęcia edukacyjne. W zajęciach terenowych, dających możliwość poznania z bliska dzikich ptaków i przyjrzenia

Fot. 2. Część terenowa warsztatów z prowadzenia liczeń i monitoringu ptaków, realizowanych z funduszy WFOŚiGW we Wrocławiu (fot. M. Pietkiewicz)

Photo 2. Field part of a workshop on bird surveys and monitoring, conducted with the support of WFOŚiGW (Regional Fund for Environment Protection and Water Management) in Wrocław

Fot. 3. Zimowa wycieczka nad Odrę w ramach projektu „Poznajemy ptaki Wrocławia” (fot. M. Pietkiewicz)

Photo 3. Winter excursion along Odra river as part of „Getting to know Wrocław birds” project

się prowadzonym badaniom wielokrotnie uczestniczyły klasy szkolne wraz ze swoimi nauczycielami. Z kolei do studentów kierunków około przyrodniczych adresowana jest możliwość odbycia w obozie praktyk studenckich.

Integracja środowiska ornitologów

Od 2013 r. ŚTO organizuje coroczne regionalne spotkania ornitologów pod nazwą Zjazd Ornitologów Śląska. Tradycja organizowania tych spotkań sięga lat 1980., kiedy to organizacją zajmował się Zakład Ekologii Ptaków UW, przemianowany następnie na Zakład Ekologii Behawioralnej. Zjazdy w latach 2013–2015 miały miejsce we Wrocławiu, w Instytucie Zoologii przy ul. Sienkiewicza. Idąc za głosem licznej grupy ornitologów, od 2016 r. zdecydowano jednak o organizacji Zjazdów poza Wrocławiem. Od tego czasu wybierano miejsca, które umożliwiają nie tylko spotkanie w dużym gronie, wysłuchanie wykładów, wymianę opinii i doświadczeń, ale również poznanie różnych zakątków ŚRO i ich walorów przyrodniczych oraz wieczorne, długie dyskusje i zabawę. W kolejnych latach Zjazdy Ornitologów Śląska (ZOŚ) odbywały się w następujących miejscach: 2016 r. – 37. ZOŚ: Turawa (gm. Turawa, woj. opolskie), 2017 r. – 38. ZOŚ: Krzyżowa (gm. Świdnica, woj. dolnośląskie), 2018 r. – 39. ZOŚ: Piechowice (gm. Piechowice, woj. dolnośląskie), 2019 r. – 40. ZOŚ: Czeszów (gm. Zawonia, woj. dolnośląskie), 2020 r. – 41. ZOŚ: Lewin Kłodzki (gm. Lewin Kłodzki, woj. dolnośląskie)

Szczegółowe relacje ze Zjazdów są publikowane w czasopiśmie „Ptaki Śląska”. Co roku w Zjazdach w formule wyjaz-

dowej bierze udział ponad 100 uczestników. Od 2016 r. reaktywowano przyznanie odznaczenia „Złoty Ślepowron” dla osób najbardziej zasłużonych dla śląskiej ornitologii w aspekcie stażu obserwatora, liczby obserwacji, podejmowania działań ochroniarskich i innych. Decyzję o odznaczeniu podejmował corocznie Zarząd Stowarzyszenia, a odznaki wręczano na Zjazdach Ornitologów Śląska. Od czasu reaktywacji odznakę otrzymały 2 laureatki i 12 laureatów.

Do działań integrujących należy zaliczyć również prowadzenie stowarzyszeniowego profilu na portalu społecznościowym Facebook, na którym zamieszczane są regionalne ciekawostki ornitologiczne, informacje o prelekcjach, spotkaniach i wycieczkach: <https://www.facebook.com/SlaskieTowarzystwoOrnitologiczne>

Organizacja pracy stowarzyszenia

Fundusze na działalność ŚTO pozyskuje ze składek członkowskich, darowizn (m.in. od Nadleśnictw położonych w regionie) oraz celowych dotacji z WFOŚiGW we Wrocławiu. Od 2016 r. ŚTO jest organizacją pożytku publicznego, co umożliwia zbieranie funduszy z czwartego źródła: odpisów 1% podatku dochodowego.

Zgodnie ze statutem, członkowie stowarzyszenia co roku uczestniczą w Walnych Zebraniach. Ponadto kilka razy w roku mają miejsce zebrania Zarządu i Komisji Rewizyjnej. Od 2014 r. trzykrotnie nastąpiły zmiany władz Stowarzyszenia (Zarządu i Komisji Rewizyjnej), w tym najnowsza zmiana objęła również redukcję liczby członków Zarządu z 7 do 5 osób. Aktualnie członkami Za-

rządu są: Hanna Sztwiertnia (Prezes), Paweł Grochowski (Zastępca Prezesa), Małgorzata Pietkiewicz (Skarbnik), Emilia Brzęk (Sekretarz), Szymon Beuch. Natomiast w Komisji Rewizyjnej zasiadają: Beata Czyż (Przewodnicząca Komisji), Antoni Knychała i Kamil Zięba.

Podziękowanie

Ogromne podziękowania należą się wszystkim członkom i sympatykom Stowarzyszenia, dzięki którym możliwe jest dążenie do założonych celów we wszystkich omówionych wyżej dziedzinach. Wiele osób przez lata służyło własną pracą, radą oraz środkami finansowymi, aby zadania, których podejmuje się ŚTO, były wykonane należycie, z korzyścią dla ptaków i ich obserwatorów.

Podziękowania kierujemy do wszystkich użytkowników Kartoteki Awifauny Śląska. Nawet pojedyncze obserwacje ptaków w szerszym kontekście, na tle danych z całego regionu, nabierają znaczenia i pozwalają nam lepiej poznać otaczający świat.

Przygotowali:

Hanna Sztwiertnia, Małgorzata Pietkiewicz,
Paweł Grochowski,
Szymon Beuch, Emilia Brzęk

Summary

The report deals with the activity of the Silesian Ornithological Society (ŚTO) in the years 2014–2020. The society conducted various bird surveys in the region and administered a regional ornithological file – Silesian Avifauna Database, with over 170 000 records gathered so far. ŚTO also acted in defence of endangered areas of high natural value, such as Wrocław Sewage Farm and implemented active bird conservation measures, e.g. mowing of vegetation on islands with gull and tern colonies. It also carried out educational projects financed by the Regional Fund for Environmental Protection and Water Management in Wrocław. ŚTO organised annual Conferences of Silesian Ornithologists: meetings involving lectures, aimed also at integrating the ornithological community. There were 210 members of ŚTO towards the end of 2020.

Literatura

Beuch S. 2019. Występowanie kaczek właściwych Anatini i grążyc Aythyini w okresie lęgowym na Śląsku w latach 2018–2019. Ptaki Śląska 26: 5–33.

Frankiewicz J., Sztwiertnia H., Kołodziejczyk P., Szymczak J., Wuczyński A., Zięba K. 2013. Działalność Śląskiego Towarzystwa Ornitologicznego w latach 2012 i 2013. Ptaki Śląska 20: 206–210.

Jerzak L., Szurlej-Kiełańska A., Beuch S., Frankiewicz J., Kołodziejczyk P., Matacz L. 2017. Rozmieszczenie i liczebność kolonii lęgowych gawrona *Corvus frugilegus* na Śląsku w latach 2013–2014. Ptaki Śląska 24: 75–88.

Sztwiertnia H., Wuczyński A., Betleja J., Jerzak L., Profus P., Siekiera A., Siekiera J., Szymczak J. 2018. Stan populacji bociana białego *Ciconia ciconia* w Śląskim Regionie Ornitologicznym w 2014 r. Ptaki Śląska 25: 83–98.

Wuczyński A., Kołodziejczyk P. 2013. Granice Śląskiego Regionu Ornitologicznego. Ptaki Śląska 20: 170–179.

Zarzycki M., Frankiewicz J., Kołodziejczyk P., Sztwiertnia H., Szymczak J., Wuczyński A., Zięba K. 2012. Powołanie i początkowa działalność Śląskiego Towarzystwa Ornitologicznego. Ptaki Śląska 19: 193–199.

Zięba K., Kołodziejczyk P. 2013. Reaktywacja Kartoteki Awifauny Śląska w postaci aplikacji internetowej. Ptaki Śląska 20: 181–184.